

Universiteit Utrecht

De politieke strijd van het Chili Komitee Nederland

*Een onderzoek naar de invloed van het Chili Komitee Nederland op het Nederlandse
regeringsbeleid ten opzichte van het Pinochet-regime (1973-1990) in Chili*

Demonstratie tegen de coup in Chili, 15 september 1973

Bachelorscriptie Taal- en Cultuurstudies

Charlotte Huijskens (5610680)

Hoofdrichting: International Studies

Begeleider: dr. Peter Malcontent

Woorden: 8762

Universiteit Utrecht

April 2018

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding	5
I: De politieke situatie in Chili en diplomatieke betrekkingen met het Chili	9
Chili onder Allende (1970-1973).....	9
Chili onder Pinochet.....	11
Mensenrechtenschendingen in Chili.....	11
Reacties op het Pinochet-regime.....	12
Diplomatieke betrekkingen met de Allende-regering.....	13
Diplomatieke betrekkingen met het Pinochet-regime.....	14
Deelconclusie.....	15
II: De opkomst van solidariteitsbewegingen en het Chili Komitee Nederland	17
Het postmaterialisme en de opkomst van solidariteitsbewegingen.....	17
Een bijzondere positie.....	19
De oprichting van het Chili Komitee Nederland.....	19
Na de staatsgreep.....	21
Deelconclusie.....	21
III: Acties en manifestaties van het Chili Komitee Nederland	23
De jaren zeventig.....	23
De jaren tachtig.....	25
Kaartenactie voor de vrijlating van de gearresteerde Chileense oppositieleider Manuel Almeyda.....	26
Werkgroep Politieke Gevangenen.....	27
Deelconclusie.....	29
Conclusie	30
Literatuur- en bronnenlijst	33
Secundaire literatuur.....	33
Audiovisueel materiaal.....	34
Primaire bronnen.....	34

Afbeelding voorzijde: Hans Peters / Anefo, Demonstratie tegen coup in Chili, 15 september 1973 (<http://proxy.handle.net/10648/ac36f83a-d0b4-102d-bcf8-003048976d84>)

Samenvatting

Deze scriptie behandelt de invloed van het Chili Komitee Nederland op het Nederlandse regeringsbeleid ten opzichte van het Pinochet-regime (1973-1990) in Chili. Daarnaast is met dit onderzoek onderzocht of de toename in aandacht voor mensenrechten aangestuurd werd van onderop, dus vanuit een sociale beweging zoals het Chili Komitee Nederland (CKN). In het eerste hoofdstuk zijn de politieke situatie in Chili en de Nederlandse diplomatieke betrekkingen met het land onderzocht. Uit onderzoek, voornamelijk op basis van secundaire literatuur, is gebleken dat de instabiele politieke situatie die ontstond onder Allende zorgde voor een vruchtbare bodem waarin Pinochet een succesvolle staatsgreep kon plegen. Daarnaast is gebleken dat de diplomatieke betrekkingen met Chili gecontinueerd werden door de humanitaire mogelijkheden die hierdoor open zouden blijven. Zo wilde de Nederlandse regering met haar diplomatieke betrekkingen een bijdrage leveren aan de oplossing voor de mensenrechtenproblematiek in Chili. In het tweede hoofdstuk ligt de focus op het Chili Komitee Nederland en de opkomst van solidariteitsbewegingen met de Derde Wereld. Hieruit is gebleken dat het CKN uitstekende contacten had met de PvdA en dus nauwe banden had met een grote politieke institutie. Het CKN kon dan ook snel steunen op een groot politiek draagvlak. Het laatste hoofdstuk van deze scriptie behandelt hoe het CKN de Chili-problematiek op de politieke agenda probeerde te zetten en of het comité in staat was het beleid van de Nederlandse regering te beïnvloeden. Hierbij is voornamelijk gebruik gemaakt van bronnen uit het Archief Chili Komitee Nederland van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. Uit archiefonderzoek is gebleken dat het CKN door middel van het schrijven van brieven naar politici, het organiseren van manifestaties en het organiseren van onder andere een postkaartenactie, de Nederlandse regering onder druk probeerde te zetten. Uit briefwisselingen met onder andere Van der Stoep blijkt dat het CKN met succes de mensenrechtenschendingen in Chili onder de aandacht wist te brengen bij de Nederlandse regering.

Inleiding

Zoals Duco Hellema bespreekt in zijn boek *Nederland in de wereld* was de buitenlandse politiek van Nederland tot het midden van de jaren zestig gebaseerd op een brede, veelal stilzwijgende maatschappelijke consensus.¹ Er waren geen tekenen van ontevredenheid over de buitenlandse politiek. Aan de periode van maatschappelijke consensus kwam een einde in de tweede helft van de jaren zestig. Het Nederlandse buitenlandse beleid werd onderwerp van discussie en er werd kritiek op uitgeoefend. In deze periode werden actiegroepen en comités opgericht die zich bezig gingen houden met de internationale politieke situatie. De groeperingen hielden zich vooral bezig met de positie van landen in de Derde Wereld.² De term Derde Wereld ontstond in de Koude Oorlog en duidde op de landen die niet behoorden tot het democratische, kapitalistische Westen of het communistische Oosten. De bewegingen wilden hun solidariteit kenbaar maken met bepaalde landen of bevolkingsgroepen.

Een van die solidariteitsbewegingen was het Chili Komitee Nederland (CKN). Het comité werd opgericht in 1972 en verklaarde zich solidair met het socialistische bewind in Chili onder president Salvador Allende. Het CKN wilde in Nederland meer bekendheid geven aan het socialistische experiment in Chili.³ Maar de politieke situatie veranderde in Chili en dit culmineerde op 11 september 1973. Op deze dag werd het socialistische bewind van Allende bloedig omvergeworpen. Het regeringspaleis werd gebombardeerd door de luchtmacht, Allende vond de dood en generaal Augusto Pinochet greep de macht.⁴ Het CKN kwam de avond van de staatsgreep nog in een spoedvergadering bijeen. Vanaf dit moment ging het comité zich bezighouden met het verstrekken van informatie over Chili en het organiseren van steun voor de Chileense bevolking.⁵

De Nederlandse regering moest stelling nemen tegen de nieuwe politieke situatie in Chili. Ik wil onderzoeken welke houding de Nederlandse regering aannam tegenover gewelddadige staatsgreep van Pinochet. Het CKN speelde een centrale rol in de berichtgeving over en de actievoering voor Chili. In deze scriptie zal ik gaan onderzoeken hoe het CKN druk probeerde uit te oefenen op de Nederlandse regering betreffende haar politieke beleid met Chili.

---

¹ Duco Hellema, *Nederland in de wereld. Buitenlandse politiek van Nederland* (Houten 2010) 315.

² Hellema, *Nederland in de wereld*, 316.

³ Hans Beerends, *Weg met Pinochet. Een kwart eeuw solidariteit met Chili* (Amsterdam 1998) 18.

⁴ Beerends, *Weg met Pinochet*, 24.

⁵ *Ibidem*, 26.

De hoofdvraag luidt dan ook als volgt: ‘In hoeverre heeft het Chili Komitee Nederland invloed uitgeoefend op het beleid van de Nederlandse regering ten opzichte van Chili onder het Pinochet regime?’

Er is eerder onderzoek verricht naar de Nederlandse buitenlandse betrekkingen met landen in de Derde Wereld. Maarten Kuitenbrouwer schrijft in *De ontdekking van de Derde Wereld* over het Nederlandse regeringsbeleid ten aanzien van de Derde Wereld. Hij bespreekt hier vooral de rol van de Derde-Wereldbeweging.⁶ Hans Beerends geeft in *Tegen de draad in* een beknopte geschiedenis over de opkomst van de Derde-Wereldbeweging en landensolidariteitscomités.⁷ In het boek *Weg met Pinochet* schrijft Beerends over de discussies tussen de verschillende Chiliorganisaties en de overwinningen en de nederlagen van de gehele Chilisolidariteitsbeweging. In mijn scriptie wil ik mij tussen onder andere deze publicaties positioneren. Ik wil het thema benaderen vanuit een enkele sociale beweging; het Chili Komitee Nederland en onderzoeken op welke manier het comité invloed probeerde uit te oefenen op de Nederlandse buitenlandse betrekkingen met Chili. Ik heb gekozen voor het Chili Komitee Nederland omdat het comité het grootste en meest bekende comité was. Mijns inziens is de door mij gehanteerde vraagstelling onvoldoende onderzocht. In deze scriptie wil ik mij verdiepen in de solidariteitsbeweging Chili Komitee Nederland en onderzoeken op welke manier het beleid van de Nederlandse regering van onderop aangestuurd werd. In de door mij gelezen publicaties is deze benadering nog niet uitgebreid onderzocht en daarom zal dit onderzoek een aanvulling zijn op de al bestaande literatuur over het onderwerp.

Daarnaast probeer ik met mijn onderzoek een bijdrage te leveren aan het debat over de zogenaamde mensenrechtenrevolutie uit de jaren zeventig. Maarten Kuitenbrouwer schrijft in *Geschiedenis van de mensenrechten* dat pas met het aantreden van de socialistische ministers Max van der Stoep en Jan Pronk in het progressieve kabinet-Den Uyl (1973-1977) er van een ‘volwaardig mensenrechtenbeleid’ gesproken kon worden.⁸ Peter Malcontent stelt in zijn boek *Op kruistocht in de Derde Wereld* dat vanaf de jaren zeventig de mensenrechten een belangrijke positie innamen in het buitenlands beleid.⁹ Samuel Moyn geeft in zijn boek *Last Utopia* hier

---

⁶ Maarten Kuitenbrouwer, *De ontdekking van de Derde Wereld. Beeldvorming en beleid in Nederland, 1950-1990* (Den Haag 1994) 64.

⁷ Hans Beerends, *Tegen de draad in. Een beknopte geschiedenis van de (derde) wereldbeweging* (Amsterdam 2013) 10.

⁸ M. Kuitenbrouwer, ‘Nederland en de mensenrechten, 1795-1995’ in: M. Kuitenbrouwer en M. Leenders (red.), *Geschiedenis van de mensenrechten. Bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering* (Hilversum 1996) 156-201, aldaar 188.

⁹ P.A.M. Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld. De reacties van de Nederlandse regering op ernstige en stelselmatige schendingen van fundamentele mensenrechten in ontwikkelingslanden, 1973-1981* (Hilversum 1998) 49.

een verklaring voor. Moyn stelt dat in de jaren '70 er een 'breakthrough' was in de mensenrechten. Hij stelt dat de toename in aandacht voor mensenrechten een resultaat was na de teleurstellingen van het kapitalisme en het communisme tijdens de Koude Oorlog. De ideologie van de mensenrechten was een ideologie waar mensen zich mee konden identificeren, in tegenstelling tot het communisme van de Sovjet-Unie. Het kapitalisme van de Verenigde Staten leidde ook tot teleurstelling na haar inmenging in Vietnam. Op deze manier refereert Moyn naar mensenrechten als *last utopia* na het falen van andere systemen.¹⁰ In lijn met deze verklaring van Moyn zou dus gesteld kunnen worden dat de toename in aandacht voor mensenrechten aangestuurd werd van onderop, dus vanuit de bevolking en sociale bewegingen. Met mijn onderzoek probeer ik hier dus ook licht op te werpen.

Om dit onderzoek in een wetenschappelijk kader te plaatsen zal ik een aantal theorieën en centrale concepten uiteenzetten. In het veld van de internationale betrekkingen wordt gebruik gemaakt van verschillende theorieën, elk met een eigen visie op hoe de internationale politiek werkt of zou moeten werken. De twee dominerende theorieën zijn het realisme en het liberalisme. Volgens het realisme zijn staten de belangrijkste actoren in de internationale politiek en staat de verdeling van macht centraal. Belang van interne factoren zoals sociale bewegingen wordt ontkend. Binnen het liberalisme is er ruimte voor individuen of non-statelijke actoren die invloed uitoefenen op de politiek, zoals sociale bewegingen. Daarnaast is er ook ruimte voor waarden, cultuur en sociale identiteiten.¹¹ In mijn scriptie zal ik kijken naar een non-statelijke actor, namelijk een solidariteitsbeweging. Ik ga er dus vanuit dat een interne factor zoals het Chili Komitee Nederland invloed kan uitoefenen op een regeringsbeleid. Om deze reden sluit deze scriptie aan bij het liberalisme.

Aangezien een sociale beweging centraal staat in dit onderzoek zal ik hier eerst een definitie van geven. Amerikaans politicoloog, socioloog en historicus Charles Tilly heeft veel onderzoek gedaan naar sociale bewegingen en ik zal zijn definitie van een sociale beweging hanteren in dit onderzoek. Tilly definieert een sociale beweging als een netwerk van mensen en/of organisaties die sympathie hebben voor een bepaald ideaal en een gedeelde overtuiging hebben. Het netwerk heeft een gezamenlijk doel en dat is verandering bewerkstelligen, bijvoorbeeld een bepaald aspect van maatschappelijke verandering te bevorderen of tegen te houden. Door actievoering, zoals demonstreren of het aanbieden van petitie, wordt aandacht gevraagd voor de doelstellingen van de sociale beweging.¹²

---

¹⁰ Samuel Moyn, *The Last Utopia. Human Rights in History* (Cambridge 2010) 3.

¹¹ Robert J. Jackson, *Global politics in the 21st century* (New York 2013) 60-66.

¹² Charles Tilly and Lesley J. Wood, *Social Movements, 1768-2012. Third Edition* (New York 2016) 4.

Het onderzoek in deze scriptie is verdeeld in drie hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk is verdeeld in twee delen. In het eerste gedeelte zal een bredere context geschetst worden van de politieke situatie in Chili. De politieke situatie onder Salvador Allende (1970-1973) zal besproken worden, alsmede de politieke situatie na de staatsgreep van Pinochet in 1973. Door naar de periode te kijken waarin Salvador Allende president was van Chili kan de staatsgreep van Pinochet beter verklaard worden. In het tweede gedeelte van het eerste hoofdstuk zullen de Nederlands-Chileense politieke betrekkingen besproken worden. Het beschrijven van de politieke situatie in Chili zal voornamelijk gebaseerd zijn op secundaire literatuur. Bij het analyseren van de Nederlandse reactie op de staatsgreep van Pinochet zullen ook enkele parlementaire stukken gebruikt worden.

Het tweede hoofdstuk zal verder ingaan op de opkomst van solidariteitsbewegingen en het Chili Komitee Nederland. De oprichting van het comité alsmede zijn plaats in de bredere context van solidariteitsbewegingen zal besproken en geanalyseerd worden. In dit hoofdstuk zal het karakter van de solidariteitsbeweging en haar organisatie duidelijk worden. Hiervoor zal ik gebruik maken van secundaire literatuur over het CKN, maar ook van stukken uit het archief Chili Komitee Nederland. Dit archief komt van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

In het derde en tevens laatste hoofdstuk zullen enkele acties en manifestaties van het CKN geanalyseerd worden. Door acties van het CKN te analyseren zal duidelijk worden hoe het comité de Chili-kwestie op de politieke agenda probeerde te zetten. Daarnaast zal duidelijk worden of het CKN in staat was het beleid van de regering te beïnvloeden. Dit hoofdstuk zal voornamelijk gebaseerd zijn op een analyse van primaire bronnen uit het archief Chili Komitee Nederland. In de conclusie worden de door mij gevonden onderzoeksresultaten samengevat, zal ik conclusies trekken en mijn hoofdvraag beantwoorden. Daarnaast zal ik eventuele suggesties doen voor vervolgonderzoek.

Hoofdstuk 1: De politieke situatie in Chili en diplomatieke betrekkingen met het land

Chili onder Allende (1970-1973)

Op vier september 1970 won de socialist Salvador Allende in Chili de presidentsverkiezingen. De overwinning was in de hele wereld voorpaginanieuws en de verkiezingsuitslag werd met verbazing en vreugde ontvangen.¹³ Zoals gelezen kan worden in Hellema's *Nederland en de jaren zeventig* paste het socialistische regime van Allende in de golf van antikapitalistische, antiwesterse of anti-Amerikaanse, radicale hervormingsgezindheid die over de niet-westerse wereld spoelde in de lange jaren zeventig. Tussen 1968 en 1982 vonden in een kleine twintig landen socialistisch of communistisch geïnspireerde revoluties of staatsgrepen plaats.¹⁴ Allende werd kandidaat gesteld door de *Unidad Popular*. Voor de verkiezingen van 1970 verenigden de communisten (*Partido Comunista*), de socialisten (*Partido Socialista*), de Radicale Partij (*Partido Radical*), de sociaaldemocratische partij (*Partido Social Demócrata*,) en de linkse *Movimiento Acción Popular Unitaria* en *Acción Popular Independiente* zich. Het pact van linkse partijen wilde door middel van een coalitie de krachten bundelen en samenwerken om de verkiezingen te kunnen winnen.¹⁵ *Unidad Popular* slaagde hierin en won met 36,3% de presidentsverkiezingen.¹⁶

De overwinning van de *Unidad Popular* leidde tot vreugde bij linkse bewegingen in Noord-Amerika en Europa. De overwinning had op de regering van de Verenigde Staten een ander effect. De winst van Allende werd gezien als een nieuwe communistische bedreiging. In de aanloop naar de verkiezingen zelf besteedden de Verenigde Staten al bijna 1 miljoen dollar aan anti-Allende propaganda.¹⁷ Deze actie kon er niet voor zorgen dat de overwinning van links voorkomen werd.

Maar wat hield het programma van de nieuwe Chileense president in? 'De Chileense weg naar het socialisme' werd de slogan van het programma van Allendes *Unidad Popular*. In zijn rede bij de aanvaarding van het presidentschap op 5 november 1970, zei Allende hierover: 'Het is de weg naar het socialisme op basis van democratie, pluralisme en vrijheid'.¹⁸ Allende begon direct met het uitvoeren van zijn programma. Banken en bedrijven werden onder

---

¹³ Beerends, *Weg met Pinochet*, 8.

¹⁴ Duco Hellema, *Nederland en de jaren zeventig* (Utrecht 2012) 108-113.

¹⁵ Archivo Chile: Documentación de Historia Político Social y Movimiento Popular contemporáneo de Chile y América Latina, 'Pacto de la Unidad Popular', 26 december 1969 te Santiago, http://www.archivochile.com/S_Allende_UP/doc_de_UP/SAdocup0001.pdf (17 februari 2018) 5.

¹⁶ Beerends, *Weg met Pinochet*, 8.

¹⁷ Jan de Kievit, *Brood, werk, gerechtigheid en vrijheid: Chili tussen dictatuur en democratie* (Amsterdam 1993) 34.

¹⁸ Salvador Allende, *Chili op weg naar het socialisme* (Baarn 1972) 15.

staatscontrole geplaatst. De kopermijnen, voorheen beheerd door de Amerikaanse bedrijven Anaconda en Kennecot, werden genationaliseerd. Zo kon de winst van de waardevolle grondstof gebruikt worden ter bevordering van de natie. Daarnaast wilde Allende de door zijn voorganger gestarte landbouwhervormingen in hoog tempo doorvoeren.¹⁹ Maar hoe voorspoedig verliep het ideaal van Allende?

De achterban van Allende was een verdeeld en wankel verbond. Binnen de partijen van de Unidad Popular heersten er namelijk verschillende opvattingen over hoe de landbouwhervormingen eruit zouden moeten zien.²⁰ Dit zorgde voor politieke onrust en dit had zijn uitwerking op de arbeiders. Daarnaast brachten de kopermijnen tegen 1972 minder op dan onder bezit van de Amerikaanse ondernemingen en arbeiders gingen staken voor hogere lonen.²¹ De combinatie van politieke onrust, de afname in arbeidsproductiviteit en het slechte weer in Chili, zorgden daarnaast ook nog voor een slechte landbouwproductie.²² Dit alles bracht de economie alsmear meer in een neerwaartse spiraal. Duidelijk werd dat het nationaliseringbeleid van Allende niet in het voordeel van hem en zijn partij werkte. De tegenstellingen tussen regering en oppositie waren onoverbrugbaar en de sociale en economische crisis leidde tot een politiek klimaat waarin de kans op een staatsgreep steeds groter werd.²³

Door de crisis kwam het leger onder druk te staan, het ervaarde kritiek en militairen stonden niet meer achter de regering die zij beloofd hadden te beschermen.²⁴ Daarnaast maakte president Nixon tijdens de zittingsperiode van Allende acht miljoen euro vrij voor de CIA om Chili te destabiliseren en de oppositie te subsidiëren.²⁵ Er moet wel kritisch gekeken worden naar de rol van de Verenigde Staten in de destabilisatie van Chili. De politieke en sociale onrust in het land was namelijk vooral aangestuurd door de Chilenen zelf; door het overheidsbeleid en de ontevreden- en opstandigheid van de burgers.²⁶

De atmosfeer van chaos en opstandigheid was een vruchtbare bodem voor rebellie. Met de Verenigde Staten als stoorzender van buitenaf en de eis van de linkse militante groepen om het leger te vervangen, keerden militairen zich tegen de Allende-regering. Ondanks alle chaos

---

¹⁹ Simon Collier and William F. Sater, *A History of Chile, 1808-2002. Second Edition* (Cambridge 2004) 334.

²⁰ Collier and Sater, *A History of Chile*, 337.

²¹ Ibidem, 336.

²² Ibid., 340.

²³ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 146.

²⁴ Collier and Sater, *A History of Chile*, 353.

²⁵ Ibidem, 355.

²⁶ Ibid., 356-357.

in het land kwam de staatsgreep als een verrassing. Op 11 november 1973 vond de coup plaats, onder leiding van Generaal Augusto Pinochet. Salvador Allende vond hierbij de dood.²⁷

Chili onder Pinochet

Na de coup van 11 september regeerde generaal Pinochet met ijzeren hand. Linkse partijen en vakbonden werden verboden, de vrijheid van meningsuiting werd geschrapt en linkse kranten en tijdschriften verdwenen uit de schappen. Iedereen die links was, of als zodanig werd aangemerkt, liep gevaar vervolgd te worden. Gevangenkampen werden geopend en voormalige ministers van Allende en andere prominente *allendistas* werden hierheen verbannen.²⁸ Eerder werden alleen linkse partijen verboden, maar vanaf 1977 werden alle politieke partijen verboden.²⁹ Daarmee werd duidelijk dat de militaire junta niet alleen tegen links was, maar tegen het hele democratische stelsel.

Het gevolg van de klopjacht op Allende-aanhangers en linkse sympathisanten was een grote stroom van vluchtelingen naar West-Europa. Alleen al in het midden van 1978 waren er ongeveer 30,000 Chileense vluchtelingen in West-Europa. Aan het eind van de jaren tachtig liepen de schattingen op tot honderdduizenden.³⁰

Mensenrechtenschendingen in Chili

In Chili werden de mensenrechten op ernstige wijze geschonden. Zoals Malcontent schrijft in zijn boek *Op kruistocht in de Derde Wereld* werden vrijgelaten politieke verdachten en delinquenten opnieuw opgepakt en daarna verdwenen zij weer. Dit meldde de Nederlandse ambassade in Santiago in een rapportage aan Den Haag.³¹ Amnesty International rapporteerde dat er tussen 1973 en 1979 bijna zevenhonderd mensen “verdwenen” en tenminste duizend mensen standrechtelijk werden geëxecuteerd.³²

De alledaagsheid van deze vermissingen wordt duidelijk in een aflevering van *Andere Tijden*. Hierin doet Sonia Carreno haar verhaal, een van de vele vrouwen wiens man verdwenen is onder het Pinochet-regime. Haar man Rene Maureira werd op 11 september 1973 ondervraagd door de lokale politie. Hij werd vrijgelaten maar de volgende dag ontdekte Sonia Carreno een voetafdruk op de achterkant van zijn jasje. Haar man vertelde haar dat hij dacht

---

²⁷ Collier and Sater, *A History of Chile*, 357-358.

²⁸ Ibidem, 359-360.

²⁹ Kees Schaepman, *Chili* (Amsterdam 1989) 32.

³⁰ Collier and Sater, *A History of Chile*, 360.

³¹ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 147.

³² Amnesty International, *Chili: marteling, buitenrechtelijke executies, ‘verdwijningen’, massale arrestaties, willekeurige moorden* (Amsterdam 1986) 31.

dat hij die avond vermoord zou worden. Op 12 september 1973 werd Maureira opnieuw aangehouden en hij zat vervolgens een maand lang opgesloten in het Nationaal Station in Santiago. Sonia dacht dat alle ellende voorbij was nadat haar man was teruggekeerd na een maand lang gevangen te hebben gezeten. Twee dagen na zijn terugkomst werd Maureira opnieuw opgepakt en sinds deze dag heeft Sonia haar man nooit meer gezien.³³ Dit verhaal uit Chili geeft blijk van het gewelddadige optreden van de politie en dat vermissingen alledaagse gebeurtenissen waren onder het Pinochet-regime.

Amnesty International stelde in een rapport uit 1986 dat de verreikende bevoegdheden van de veiligheidsdienst, de mate waarin zij hun positie misbruikten, zonder angst voor vervolging en een gebrek aan juridisch toezicht, factoren waren die de weg hadden geëffend voor een scherpe toename van mensenrechtenschendingen in Chili in de jaren zeventig en tachtig.³⁴ De Chileense autoriteiten rechtvaardigden het inperken van de individuele vrijheden door te stellen dat het noodzakelijk was om de openbare orde en veiligheid te handhaven.³⁵ Amnesty International stelde de buitengewone volmachten voor de strijdkrachten werden gebruikt voor het onderdrukken van kritiek op de regering of politiek andersdenkenden.³⁶

Reacties op het Pinochet-regime

De gewelddadige omverwerping van het bewind van Allende bracht een schok teweeg in de hele wereld. Vele landen keurden de staatsgreep in scherpe bewoordingen af. De Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Max van der Stoel sprak over zijn ‘afschuw’ van de junta in Chili.³⁷ Premier Joop den Uyl had het over ‘bruut fascisme’. Minister Jan Pronk kondigde de onmiddellijke stopzetting van alle ontwikkelingshulp aan.³⁸

Tijdens de vergadering van de Tweede Kamer op donderdag 13 september werd Allende herdacht. Allende werd afgeschilderd als een president die vanuit en met het volk wilde werken aan een nieuwe, rechtvaardige samenwerking.³⁹ Max van der Stoel sprak namens de regering afschuw uit over het gewelddadige einde van Allendes bewind: ‘Het is een slag voor allen, waar ook ter wereld, wie de zaak van de democratie ten harte gaat’.⁴⁰ Van der Stoel eindigde zijn

---

³³ *Chili en de dood van Allende*, Andere Tijden, uitzending 3 september 2003 (19’10’’ – 22’45’’) <https://anderetijden.nl/aflevering/498/Chili-en-de-dood-van-Allende> (18 februari 2018).

³⁴ Amnesty International, *Chili*, 7.

³⁵ Amnesty International, *Chili*, 7; Amnesty International, *Martelen is Mensenwerk...maar de bestrijding ervan ook* (Amsterdam 1984) 109-110.

³⁶ Amnesty International, *Chili*, 8.

³⁷ Anet Bleich, *De stille diplomaat. Max van der Stoel 1924-2011* (Amsterdam 2018) 151.

³⁸ Beerends, *Weg met Pinochet*, 25.

³⁹ *Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal, 1972-1973*, 2539.

⁴⁰ *HTK, 1972-1973*, 2539.

rede met de volgende woorden: ‘De regering is met afschuw vervuld over de dood van Allende, een man die langs vreedzame weg zijn doelstellingen trachtte te verwezenlijken’.⁴¹

In de Nederlandse samenleving ontstond er ook een golf van protesten. Op zaterdag 15 september demonstreerden 20.000 mensen in Amsterdam tegen de militaire junta. Tussen de demonstranten liepen leden van het kabinet-Den Uyl, kopstukken van de progressieve politieke partijen en bestuurders van vakbonden. Minister Pronk riep op tot solidariteit en verklaarde: ‘Wat Allende begonnen is moet doorgaan’. Op deze dag vonden er demonstraties plaats in Groningen (3.000 mensen), Utrecht (8.000 mensen), Den Bosch, Nijmegen, Tilburg en Arnhem.⁴² Uit de reacties van de Nederlandse regering en de demonstraties door het volk blijkt de solidariteit die heerste met het Chileense volk en de afkeuring van het Pinochet-regime

Diplomatieke betrekkingen met de Allende-regering

In de periode dat Allende aan de macht was in Chili hebben in Nederland vier kabinetten het buitenlands beleid bepaald, namelijk de regering-De Jong (1967-1971), de regeringen-Biesheuvel (1971-1973) en vanaf mei 1973 het kabinet-Den Uyl.⁴³ Vanaf het moment dat Allende aan de macht kwam, waren de Nederlandse economische belangen in Chili in gevaar. Met de nationalisatieprocessen wilde Allende immers buitenlandse economische invloeden terugdringen. Chileense vestigingen van Unilever, Shell en Philips zouden gedeeltelijk in staatshanden terecht komen.⁴⁴ Binnen de Directie Westelijk Halfrond van het ministerie van Buitenlandse Zaken werd besloten dat de hulpverlening aan Chili gecontinueerd werd, mits de Nederlandse belangen in Chili niet ernstig bedreigd werden. Er werd dus geen negatieve beleidswijziging doorgevoerd op het terrein van ontwikkelingshulp, iets wat de Verenigde Staten wel deden.⁴⁵

L.J. Goedhart, ambassadeur in Chili, zei het volgende over de continuering van de hulpverlening: ‘De nieuwe royale lening ad. 11 miljoen gulden welke de Nederlandse regering aan die van Chili heeft aangeboden, zal wellicht voorlopig tot enige terughoudendheid nopen ten aanzien van het aantasten van specifieke Nederlandse belangen alhier’.⁴⁶ Er werd dus door de Nederlandse regering verondersteld dat de Nederlandse belangen in Chili gespaard zouden blijven als Nederland een positieve houding aannam ten opzichte van het land. Desondanks was

---

⁴¹ HTK, 1972-1973, 2540.

⁴² Beerends, *Weg met Pinochet*, 28.

⁴³ Michiel Zegelaar, ‘Nederland en de regering Allende, 1970-1973’ in: Hellema, Duco, Toby Witte, ‘*Onmachtig om te helpen*’: *De Nederlandse reacties op de socialistische dreiging*, (Amsterdam 1995) 105-116, aldaar 105.

⁴⁴ Zegelaar, ‘Nederland en de regering Allende’, 108.

⁴⁵ Ibidem, 106 – 107.

⁴⁶ Ibid., 108.

er oktober 1972 sprake van dat Shell genationaliseerd zou worden. Ambassadeur Goedhart werd vervolgens door Buitenlandse Zaken geïnstrueerd ‘tegenover de Chileense regering in algemene zin (...) gewag [te] maken van de opvatting van de Nederlandse regering dat het totaalbeeld van de wederzijdse betrekkingen is samengesteld uit velerlei componenten’.⁴⁷ De positie van de Nederlandse bedrijven was er daar een van. Uiteindelijk werd Shell niet genationaliseerd.⁴⁸ Er kan natuurlijk niet met zekerheid gesteld worden dat het bieden van hulpverlening aan Chili heeft bijgedragen aan het veiligstellen van de Nederlandse belangen in het land. Ambassadeur Goedhart had deze veronderstelling wel. De Nederlandse regering probeerde haar belangen in ieder geval veilig te stellen door te wijzen op de ontwikkelingshulp en de wederzijdse betrekkingen tussen Nederland en Chili.

Diplomatieke betrekkingen met het Pinochet-regime

De reactie van de Nederlandse regering op de gewelddadige staatsgreep was dat op 12 september de ontwikkelingshulp werd bevroren.⁴⁹ Verder was er een splitsing binnen de beleidskringen in Den Haag. Een deel van het ministerie stond achter het coulante opvangbeleid van politieke vluchtelingen van Van der Stoel en Pronk. Een ander deel, waaronder de chef van Directie Westelijk Halfrond en Goedhart keerden zich tegen de opvang van politieke vluchtelingen in de Nederlandse ambassade. Zij wilden de betrekkingen met het Pinochet-regime niet verstoren.⁵⁰ Van der Stoel stelde dat de situatie in Chili nog te onoverzichtelijk was om te reageren op het vraagstuk of men wel of geen diplomatieke betrekkingen met het Pinochet-regime moest onderhouden. Daarnaast wilde Van der Stoel de reacties van andere westerse landen afwachten alvorens een definitief standpunt in te nemen. Nederland nam voorsnog een afwachtende houding in.⁵¹ Zoals gelezen kan worden in Anet Bleichs biografie van Joop den Uyl, zaten hij en Van der Stoel niet altijd op een lijn wat betreft buitenlands beleid. Waar Nederland de coup tegen Allende fel veroordeelde, juichten de Verenigde Staten deze coup toe. Van der Stoel, die uiteraard ook tegen die staatsgreep was, wilde niettemin de Amerikanen liever niet te zeer voor het hoofd stoten en pleitte voor behoedzaamheid.⁵² Het verbond tussen de Verenigde Staten en West-Europa was namelijk de hoeksteen van het beleid van Max van der Stoel.⁵³ ‘Verder kunnen we echt niet gaan!’ bezwoer hij Den Uyl in een van

---

⁴⁷ Zegelaar, ‘Nederland en de regering Allende’, 109.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibid., 112.

⁵⁰ Ibid., 114.

⁵¹ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 154.

⁵² Anet Bleich, *Joop den Uyl 1919-1987: Dromer en doordouwer* (Amsterdam 2008) 281-282.

⁵³ Bleich, *De stille diplomaat*, 217.

zijn briefjes, ‘mijn opmerkingen vielen slecht bij v.s. ambassadeur.’⁵⁴ Hieruit blijkt dat Van der Stoel nog al eens klem zat tussen zijn gehechtheid aan mensenrechten en die aan de Verenigde Staten.⁵⁵

Gezien alle West-Europese landen behalve Noorwegen, Italië en Nederland een erkennings signaal hadden afgegeven en om ervoor te zorgen dat de Nederlandse ambassade in Santiago op effectieve wijze bescherming kon blijven bieden aan burgers die in gevaar waren, ging Nederland op 10 oktober over tot erkenning van het nieuwe regime. Hierbij maakte Den Uyl wel duidelijk dat Goedhart zich diende te onthouden van diplomatieke handelingen die door de junta konden worden uitgelegd als een goedkeuring van het door haar gevoerde beleid.⁵⁶

Deelconclusie

Na het literatuuronderzoek kan geconcludeerd worden dat het ideaal van Allende, ‘socialisme via de democratische weg’, niet van de grond is gekomen. Er zou enerzijds gesteld kunnen worden dat het vormen van een coalitie door de linkse partijen een goede zet was geweest van Allende. Doordat de partijen de krachten bundelden en gingen samenwerken werd een verkiezingsoverwinning mogelijk gemaakt. Anderzijds is gebleken dat het gesloten pact Allende later tegenwerkte in het uitvoeren van het regeringsprogramma. Zijn achterban was namelijk een wankel en verdeeld verbond en de tegengestelde ideeën over de uitvoering van het regeringsbeleid zorgden alsmear voor meer politieke onrust. Daarnaast zorgde de stoorzender van buitenaf; de Verenigde Staten, voor ondermijnende activiteiten. De economie in Chili stortte in en stakingen en opstanden zorgden ervoor dat het land in een neerwaartse spiraal terecht kwam. Er ontstond een politiek klimaat waarin de kans op een staatsgreep steeds groter werd. De staatsgreep werd op 11 september realiteit en vanaf deze dag regeerde Pinochet in Chili. Onder Pinochet werden de mensenrechten op ernstige wijze geschonden, de vrijheid van meningsuiting werd geschrapt en politieke partijen werden verboden. De gewelddadige omverwerping van het bewind van Allende bracht een schok teweeg in de hele wereld. Er kwam een golf van protesten in Nederland en Nederlandse politici spraken hun afschuw uit over het nieuwe regime. Hoewel de Nederlandse belangen in Chili gevaar liepen door de nationalisatieprocessen van Allende, bleef Nederland een positieve houding aannemen ten opzichte van het land en ontwikkelingshulp werd gecontinueerd. Deze houding veranderde toen

---

⁵⁴ Bleich, *Joop den Uyl 1919-1987*, 281-282.

⁵⁵ Bleich, *De stille diplomaat*, 214.

⁵⁶ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 155.

Pinochet aan de macht kwam. De ontwikkelingshulp werd onmiddellijk bevroren, maar de Nederlandse regering ging toch over tot erkenning van het regime. De erkenning werd gerechtvaardigd door de humanitaire mogelijkheden die open zouden blijven. Zo lang de Nederlandse ambassade open zou blijven konden slachtoffers van het regime geholpen worden.

Hoofdstuk 2: De opkomst van solidariteitsbewegingen en het Chili Komitee Nederland

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de opkomst van solidariteitsbewegingen en het Chili Komitee Nederland. Op deze manier wordt de plaats van het CKN in de bredere context van solidariteitsbewegingen duidelijk. Daarnaast wordt de oprichting van het comité besproken en geanalyseerd.

Het postmaterialisme en de opkomst van solidariteitsbewegingen

In de inleiding schetste ik al de opkomst van groeperingen en sociale bewegingen met een meer kritische houding ten aanzien van het buitenlandse beleid van Nederland. Er is ook volop onderzoek gedaan naar sociale bewegingen in de jaren zestig en zeventig. Amerikaans socioloog Steven Buechler kwam met een nieuwe theorie welke bekend staat als de 'New Social Movement Theory'. Deze theorie verklaart de opkomst van nieuwe sociale bewegingen met een ander karakter. De nieuwe sociale bewegingen zouden afwijken van de conventionele sociale bewegingen. Sinds het midden van de jaren zestig trad er een verandering op in de focus van sociale bewegingen. De theorie stelt dat de focus van sociale bewegingen verplaatste van materialistische doelen, zoals meer loon, naar solidariteit met andere groepen binnen en buiten de eigen samenleving. Het lot en de welvaart van mensen in de Derde Wereld werd belangrijk.⁵⁷ Gezien het CKN zich inzette voor en solidariteit uitte naar het Chileense volk, kan gesteld worden dat het comité aansluit bij de theorie van Buechler.

De verschuiving van materialistische doelen naar idealistische doelen bespreekt Ronald Inglehart ook in zijn boek *The Silent Revolution*. Hij komt met de hypothese dat er in de westerse wereld tussen 1965 en 1975 een verschuiving plaatsvond van een materialistisch waardenpatroon naar een postmaterialistisch waardepatroon. Hij stelt dat de steeds groter geworden welvaart hieraan ten grondslag ligt. Naast de verschuiving in waardepatroon ontstond er ook een verandering in politieke participatie. Hij bespreekt dat de bevolking in toenemende mate deelnam aan politieke activiteiten, waarbij de elite uitgedaagd werd.⁵⁸

Deze stelling sluit aan bij wat Duco Hellema bespreekt in *Nederland in de wereld*. Hellema stelt dat in de tweede helft van de jaren zestig het Nederlandse buitenlandse beleid onderwerp van discussie werd. Actiegroepen en comités werden opgericht die zich bezig gingen

---

⁵⁷ Steven M. Buechler, 'New Social Movement Theories', *The Sociological Quarterly* 36 (1995) 3, 441-464, aldaar 442.

⁵⁸ Ronald Inglehart, *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics* (Princeton 1977) 3.

houden met de internationale situatie en kritiek uitoefenden op het Nederlandse buitenlandse beleid.⁵⁹ Het Chili Komitee Nederland paste dus in de internationale trend waarin sociale bewegingen en actiegroepen zich solidair verklaarden met andere groeperingen in de wereld. Door het oprichten van comités en zo zich te mengen in politieke activiteiten werd het beleid van regeringen uitgedaagd.

Historicus Hans Righart constateert in zijn boek *De eindeloze jaren zestig* dat de oorzaak voor de opkomst van nieuwe sociale bewegingen ligt bij het generatieconflict uit de jaren zestig en zeventig. In deze jaren ontstond er een generatieconflict omdat de babyboomgeneratie zich wilde afzetten tegen de vooroorlogse generatie. Hierdoor ontstonden er sociale bewegingen die modernisering nastreefden, zoals de jongerenbewegingen. Volgens Righart reageerde de vooroorlogse generatie hierop door deze bewegingen ruimte te geven voor deze modernisatie.⁶⁰

Omdat het CKN een solidariteitsbeweging was die zich specifiek inzette voor Chili zal er verder worden ingegaan op Chilibewegingen. Kim Christiaens constateert dat er begin jaren zeventig in West-Europa Chilsolidariteitsbewegingen opgericht werden om Allendes socialisme via de democratische weg te steunen.⁶¹ Zoals gelezen kan worden in een verklaring van het CKN waarom Chili steun verdiende, stelde het CKN zich tot taak informatie te verschaffen over het Chileense experiment van Allende en de belangen van het Chileense volk te behartigen.⁶² Er kan dus gesteld worden dat het CKN geen uitzondering was op andere Chilibewegingen in West-Europa. Zoals ik in de inleiding heb besproken is een sociale beweging een netwerk van mensen en/of organisaties die sympathie hebben voor een bepaald ideaal en een gedeelde overtuiging hebben.⁶³ Er kan daarom ook wel gesproken worden van een Chilibeweging op internationaal niveau, waarbij verschillende organisaties in allerlei landen, zoals bijvoorbeeld het CKN, zich solidair verklaarden met Allendes weg naar het socialisme. Het CKN past dus binnen deze internationale trend waarin actiegroepen zich solidair verklaarden met Chili.

De eerdergenoemde hypothese van Inglehart dat vanaf eind jaren zestig burgers zich meer politiek gingen engageren komt ook terug in het boek *Tegen de draad in* van Hans Beerends. Hij stelt mede dat de jaren zeventig en de eerste helft van de jaren tachtig het tijdperk

---

⁵⁹ Hellema, *Nederland in de wereld*, 316.

⁶⁰ Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig: geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995) 26-30.

⁶¹ Kim Christiaens, 'Europe at the crossroads of three worlds: alternative histories and connections of European solidarity with the Third World, 1950s-80s', *European Review of History* 25 (2017) 6, 932-954, aldaar 939.

⁶² Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Archief Chili Komitee Nederland, archiefmap 30, Verklaring CKN 'Chili verdient onze steun' (z.p., 1973).

⁶³ Tilly, *Social Movements 1768-2012*, 4.

waren van felle acties en grote demonstraties.⁶⁴ Hij stelt dat op internationaal en nationaal niveau de bezorgdheid over mondiale problemen op het gebied van vrede, armoede, milieu en vrouwenachterstand groeide. Vanuit deze bezorgdheid ontstond begrip voor de eisen van actiegroepen.⁶⁵ Als gevolg van het vele zichtbare onrecht en de noodzaak tot politieke actie vormden zich een groot aantal plaatselijke derdewereldgroepen en landencomités.⁶⁶

Een bijzondere positie

Waarin verschilde het Chili Komitee Nederland met de andere landencomités? De andere landencomités kregen pas na jaren actievoeren en lobbyen gehoor bij publiek en invloed bij politieke partijen, kerken en vakbonden.⁶⁷ De doelstelling van het CKN kon snel steunen op een groot politiek draagvlak. Het comité ontstond namelijk in een periode waarin Nederland het meest linkse kabinet had sinds de Tweede Wereldoorlog. Het anticommunisme was op zijn retour en vakbonden, linkse politieke partijen en andere progressieve organisaties hoefden niet meer overtuigd te worden door het CKN. Ze waren al overtuigd en wilden een eigen aandeel in de strijd leveren.⁶⁸ Daarnaast waren er in Nederland en andere Europese landen politieke bewegingen die zich verwant voelden met de Chileense partijen die samen de Unidad Popular vormden. Zo steunde de PvdA bijvoorbeeld de *Partido Radical* en stond de CPN achter haar Chileense zusterpartij *Partido Comunista*.⁶⁹

De oprichting van het Chili Komitee Nederland

In Nederland werd de verkiezingsoverwinning van Allende in 1970 enthousiast ontvangen door de linkse beweging. Allende werd begroet als de belichaming van de hoop van allen die streefden naar een rechtvaardige en vredelievende wereld.⁷⁰ Groot voorstander van Allende en Unidad Popular was de libertair-marxistische actiegroep Sjaloom. Ontstaan in 1963 vanuit een bijeenkomst van oecumenische jongeren, onder leiding van Piet Reckman. In de Sjaloomkrant, het informatiebulletin van de actiegroep, kwam de solidariteit tot uiting. Vóór september 1970 werd in de krant al veel aandacht besteed aan de presidentsverkiezingen en na de overwinning van Allende nam de berichtgeving alleen maar toe.⁷¹

---

⁶⁴ Beerends, *Tegen de draad in*, 27.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibid., 19.

⁶⁷ Beerends, *Weg met Pinochet*, 29.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid., 10.

⁷¹ Ibid., 11-12.

Zoals besproken in het vorige hoofdstuk kwam Allendes Chili onder druk te staan door een economische crisis en politieke onrust. In Nederland werd door de PvdA besloten meer aandacht te schenken aan de situatie in Chili. De Evert Vermeer Stichting (EVS) was een aan de PvdA gelieerde derdewereldorganisatie die in samenwerking met Sjaloom een campagne op de been zette voor Chili. De EVS wilde geld inzamelen en informatie verstrekken over Chili. Het motto van de campagne was 'Ik werk voor Chili'. PvdA-leden en –sympathisanten werden opgeroepen om loon van een of meerdere uren werken over te maken op het gironummer van de actie. Daarmee verklaarden zij zich solidair met de Chileense arbeiders die als gevolg van de economische crisis in hun land ook loon moesten inleveren.⁷²

De voorbereidingen voor deze Chili-campagne waren aanleiding voor de top van de PvdA om te zoeken naar mogelijkheden om via een werkgroep of comité meer politieke steun te kunnen geven aan Chili.⁷³ Politicus Jan Pronk praatte met mensen van de Latijns-Amerikawerkgroep van de PvdA en met medewerkers van de EVS. Hij polste of er mensen waren die samen een comité wilden vormen dat in staat was op een genuanceerde wijze bekendheid te geven aan de socialistische weg in Chili.⁷⁴ Zoals gelezen kan worden in *Jan Pronk – Rebel met een missie* had Pronk bewondering voor Chili omdat Allende het land zodanig wilde wijzigen dat alle lagen van de bevolking zouden gaan profiteren van hulp en van economische groei.⁷⁵ Naast Jan Pronk voelde premier Den Uyl zich ook betrokken bij het socialistische experiment in Chili. Hij had Allende persoonlijk gesproken in Chili en was overtuigd geraakt van zijn democratische gezindheid.⁷⁶ Jan Pronk, Gerard Smink, de coördinator van de 'Ik werk voor Chili' campagne, Jacques Meulmeester, de Latijns-Amerikaspecialist van het Koninklijk Instituut voor de Tropen en *De Groene Amsterdammer*-journalist Max Arian richtten in 1972 een voorlopig Chili Komitee op.⁷⁷ Uiteindelijk bestond het comité uit de oorspronkelijke initiatiefnemers en leden van Sjaloom. De kern van het Chili Komitee bestond vervolgens uit Gerard Smink, zijn partner Marie-José Rijnders, Jan Pronk, Max Arian, Jacques Meulmeester en de Sjaloomleden Piet Reckman, Coby Veldhuis en Ingrid Mol.⁷⁸

---

⁷² Beerends, *Weg met Pinochet*, 17.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibid., 18.

⁷⁵ Margriet Brandsma en Pieter Klein, *Jan Pronk. Rebel met een missie* (Utrecht 1996) 52.

⁷⁶ Jan de Kievid, Pablo Eppelin Ugarte en Karin Snoep (red.), *40 jaar, 40 verhalen. Chileense vluchtelingen en solidariteit* (Amsterdam 2013) 54.

⁷⁷ Beerends, *Weg met Pinochet*, 17-18.

⁷⁸ Ibidem, 19.

Na de staatsgreep

Na de staatsgreep op 11 september 1973 kwam er een overvloed aan demonstraties en aandacht voor Chili. In de nacht van 11 op 12 september richtte Sjaloom het Strijdfonds Chili op. Reckman riep via radio en tv de bevolking op geld te storten voor Chili en te demonstreren.⁷⁹ Na de staatsgreep kreeg het comité meer aanhang, veel mensen wilden een bijdrage leveren aan Chili. De bestuursleden van het CKN werden overladen met vragen, suggesties en plannen.⁸⁰ Hoewel de grote solidariteit met Chili in lijn was met de doelstellingen van het CKN, kwam het comité met een initiatief alle Chiliactiviteiten op elkaar af te stemmen.⁸¹ Op 21 september 1973 vond het beraad plaats, maar het liep anders dan gewenst. Tijdens het beraad ontstond er een conflict tussen enerzijds de anti-imperialistische groepen en anderzijds de meer gematigde organisaties, waartoe het CKN behoorde.⁸² ‘Radicale’ bewegingen als de Kommunistiese Studentenbond (KSB), maar ook Sjaloom en lokale Chiligruppen riepen het Chili Komitee op zijn beleid om te gooien. Het comité moest een meer revolutionaire doelstelling krijgen. Het bestaande Chili Komitee kon zich niet vinden in deze ‘revolutionaire’ structuur en besloot het toenmalige comité te handhaven. De ontwerpstatuten werden notarieel vastgelegd, waardoor het Chili Komitee Nederland ook juridisch met een eigen bestuur bestond.⁸³

Deelconclusie

Er kan dus geconcludeerd worden dat de opkomst van solidariteitsbewegingen met de Derde Wereld in het verlengde lag van het postmaterialisme. Het Chili Komitee Nederland paste binnen de trend van solidariteit met de Derde Wereld. Het CKN had in Nederland wel een bijzondere plaats vergeleken met andere landencomités. Het comité profiteerde van het politieke klimaat onder regering-Den Uyl. Daarnaast waren er politieke bewegingen in Nederland, bijvoorbeeld de PvdA, die zich verwant voelden met Chileense politieke partijen. Dit leidde ertoe dat het CKN snel kon steunen op een groot politiek draagvlak. Het initiatief om het CKN op te richten kwam van de top van de PvdA, met een sturende rol van Jan Pronk. Het comité had dus nauwe banden met een grote politieke institutie. Mei 1973 werd Pronk geïnstalleerd als minister voor Ontwikkelingssamenwerking in het kabinet-Den Uyl.⁸⁴ Hiermee had het CKN gelijk een goede ingang naar de regering. Het besluit van het CKN om geen

---

⁷⁹ Beerends, *Weg met Pinochet*, 26.

⁸⁰ *Ibidem*, 28.

⁸¹ *Ibid.*, 28 – 30.

⁸² *Ibid.*, 31.

⁸³ *Ibid.*, 32-33.

⁸⁴ *Ibid.*, 22.

revolutionaire doelstelling aan te nemen, maar gematigd te blijven, zal ook hebben bijgedragen aan het feit dat het CKN veel steun uit de politiek kreeg. Het is waarschijnlijker dat een gematigde beweging meer steun uit de politiek kreeg dan een radicale en revolutionaire beweging. Hoe het CKN de Chili problematiek op de politieke agenda probeerde te zetten en of het daarin ook effectief was, zal in het volgende hoofdstuk duidelijk worden.

Hoofdstuk 3: Acties en manifestaties van het Chili Komitee Nederland

In het derde en tevens laatste hoofdstuk zullen enkele acties en manifestaties van het CKN geanalyseerd worden. Door acties van het CKN te analyseren zal duidelijk worden hoe het comité de Chili-kwestie op de politieke agenda probeerde te zetten. Daarnaast zal blijken of het CKN met zijn acties in staat was het beleid van de Nederlandse regering te beïnvloeden. Dit hoofdstuk zal voornamelijk gebaseerd zijn op archiefmateriaal uit het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. Tijdens het archiefonderzoek ben ik op zoek gegaan naar correspondentie tussen het comité en de regering. Een belangrijke functie van de solidariteit met Chili was het uitoefenen van druk op de Nederlandse regering en het parlement. Dit dwong tot een actieve opstelling van de Nederlandse regering en de Nederlandse politiek.⁸⁵

De jaren zeventig

Na 11 september 1973 veranderde het CKN van karakter. De solidariteitsbeweging wilde de Chileense oppositie een stem geven en kritiek uitoefenen op de manier waarop westerse overheden en transnationale ondernemingen de generaals in het zadel hadden geholpen én hielden.⁸⁶ Op 9 oktober 1973 stuurde het CKN een telegram naar minister-president Den Uyl. Daarin sprak het comité zijn verontwaardiging uit over het feit dat de Nederlandse regering tot stilzwijgende erkenning van de militaire junta over was gegaan. In het telegram stond verder dat stappen van de regering om Chileense ballingen te helpen uitbleven. Daarnaast deed het CKN dringend beroep op de regering om duidelijk maken dat de militaire junta niet door Nederland erkend zou worden. Tevens moest alle ontwikkelingshulp met Chili gestopt worden.⁸⁷ Zoals gelezen kan worden in de biografie van Max van der Stoep *De stille diplomaat* had Nederland in december 1973 de ontwikkelingshulp aan Chili bevroren.⁸⁸ Wat dat betreft had het CKN mogelijk wel invloed op het regeringsbeleid om over te gaan tot het stopzetten van alle ontwikkelingshulp. Daarnaast staat in het telegram dat er tezamen met andere landen onmiddellijk een offensief gestart moest worden om de gevangenen in onder meer het Nationale Stadion in Santiago vrij te krijgen. Verder moest de regering duidelijk maken dat Nederland bereid was minimaal 400 ballingen een toevluchtsoord te bieden.⁸⁹ Zoals gelezen kan worden

---

⁸⁵ Jan Joost Teunissen, 'Over het Chili Komitee Nederland' in: Oscar Catalan Aravena en Andre Gunder Frank ed., *Chili onder Pinochet. Een Latijns-Amerikaans volk in gijzeling* (Amsterdam en Den Haag 1984) 171-172.

⁸⁶ Kievid e.a., *40 jaar, 40 verhalen*, 55.

⁸⁷ IISG, Archief CKN, archiefmap 30, 'Afschrift telegram aan minister-president' (z.p., 9 oktober 1973).

⁸⁸ Bleich, *De stille diplomaat*, 216.

⁸⁹ IISG, Archief CKN, archiefmap 30, 'Afschrift telegram aan minister-president' (z.p., 9 oktober 1973).

in het artikel ‘With a little help from my friends’ begon de Nederlandse overheid vanaf 1974 met het verlenen van asiel aan politieke gevangenen in Chili. De druk die het Chili Komitee Nederland, de PvdA en de christendemocraten op de regering uitoefenden lag hieraan ten grondslag.⁹⁰ Hier is dus mogelijk wel sprake van invloed op het regeringsbeleid. Het CKN riep op om woensdag 10 oktober op het Binnenhof voor deze eisen uit het telegram een demonstratie te houden.⁹¹ Uit dit afschrift van het telegram aan Den Uyl blijkt het veranderde karakter van het CKN. Er werd kritiek uitgeoefend op de houding van de Nederlandse regering ten opzichte van de militaire junta in Chili. Het CKN kwam op voor de slachtoffers van het regime en wilde de Nederlandse regering onder druk zetten om haar woorden van direct na de staatsgreep waar te maken.

Uit protest tegen het besluit van Den Uyl om te junta te erkennen bezetten Max Arian, Gerard Smink en Marie-José Rijnders op 10 oktober de Chileense ambassade in Den Haag. Uiteindelijk werden de CKN-leden opgepakt door de politie en voor korte tijd vastgehouden op het bureau.⁹² Het comité verloor hierbij de strijd tegen de erkenning van het Pinochet-regime. Van enige invloed op het beleid van de regering is hier dan ook geen sprake.

Op 18 augustus 1975 kwam het Chili Komitee Nederland naar buiten met een persbericht waarin zij een solidariteitsdemonstratie aankondigde. Deze demonstratie werd samen georganiseerd met plaatselijke Chili Komitees, de PvdA, de Politieke Partij Radikalen (PPR), de Pacifistisch Socialistische Partij (PSP), het CDA en de vakbonden NVV, NKV en CNV. De demonstratie zou 11 september 1975 plaatsvinden onder de leus: ‘internationale isolering van de junta’. Verdere leuzen waren: ‘Onmiddellijk herstel van de democratie’, ‘Twee jaar fascisme, twee jaar te veel’, ‘Steun aan het Chileens verzet’, ‘Stop de martelingen’, ‘Geen USA inmenging, onafhankelijkheid voor Chili’ en ‘Asiel voor politieke gevangenen’. Verder kondigde het persbericht aan dat minister-president Den Uyl zou spreken op de manifestatie.⁹³ Het feit dat het CKN samen met een aantal politieke partijen een dergelijke solidariteitsdemonstratie had georganiseerd toont aan dat het comité goede banden had met politieke partijen en vakbonden. Dat minister-president Den Uyl spreker was op de manifestatie laat zien dat de premier van Nederland zich betrokken voelde bij de situatie in Chili en deze onder de aandacht wilde brengen. Enerzijds kan dit gezien worden als mogelijke invloed. Met

---

⁹⁰ Mariana Perry, ‘‘With a Little Help from My Friends’’: The Dutch Solidarity Movement and the Chilean Struggle for Democracy’, *European Review of Latin American and Caribbean Studies*, 101 (2016), 75-96, aldaar 82.

⁹¹ IISG, Archief CKN, archiefmap 30, ‘Afschrift telegram aan minister-president’ (z.p., 9 oktober 1973).

⁹² Beerends, *Weg met Pinochet*, 34.

⁹³ IISG, Archief CKN, archiefmap 30, Persbericht Chili Komitee Nederland (Amsterdam, 18 augustus 1975).

Den Uyl aan de zijde van het CKN had het comité een goede ingang naar de regering en op deze manier kon het regeringsbeleid beïnvloed worden. Anderzijds kan aangemerkt worden dat de invloed van het CKN toch minder groot was. Den Uyl was al overtuigd van actie omdat de Chili-kwestie hem aangreep, vooral door zijn persoonlijke ontmoeting met Allende in Chili.⁹⁴

De jaren tachtig

Uit het archiefonderzoek is mij opgevallen dat na de jaren zeventig het grote manifesteren van het CKN afnam en het comité meer overging op diplomatieke contacten met de regering. Alhoewel een jaarlijks terugkerend actiemoment van het CKN de 11 septemberherdenking was.⁹⁵ Op deze dag werd telkens opnieuw de situatie in Chili onder de aandacht gebracht. De rest van het hoofdstuk zal gaan over de jaren tachtig en correspondentie met de regering.

Het CKN oefende in Nederland en Europa druk uit om onder andere te voorkomen dat de Wereldbank en het IMF leningen aan Chili goedkeurden.⁹⁶ Het CKN schreef november 1982 een brief aan minister-president Lubbers om druk uit te oefenen op het IMF en de internationale bankwereld geen leningen en kredieten te verlenen aan Chili. Tevens werd Lubbers verzocht deze kwestie in de daartoe geëigende politieke en of diplomatieke fora, waaronder de EEG, bij daartoe geschikte gelegenheden aan de orde te stellen.⁹⁷ Op 7 januari 1983 ontving het CKN een reactie van minister-president Lubbers. Hierin antwoordde Lubbers dat niet op het verzoek van het CKN kon worden ingegaan. Toekenning van een krediet van het IMF impliceerde niet dat het IMF een oordeel uitsprak over de politieke verhoudingen in een lidstaat. Het IMF richtte zich alleen op de verbetering van de betalingsbalanspositie van een lidstaat.⁹⁸ Het feit dat minister-president Lubbers een brief terugstuurde naar het CKN met uitleg en verklaring voor handelen toont aan dat het comité serieus genomen werd, maar van succesvolle invloed was geen sprake.

---

⁹⁴ Kievid e.a., *40 jaar, 40 verhalen*, 54.

⁹⁵ IISG, Archief CKN, archiefmap 1, Notulen van de vergadering (z.p., 11 mei 1976); archiefmap 2, Vervolg discussie zaterdagochtend (z.p., 20 november 1982).

⁹⁶ Kievid e.a., *40 jaar, 40 verhalen*, 55.

⁹⁷ IISG, Archief CKN, archiefmap 67, Brief van Henk Piek namens het Chili Komitee Nederland aan minister-president drs. R. Lubbers. Betreft: IMF-lening aan Chili (Amsterdam, november 1982).

⁹⁸ IISG, Archief CKN, archiefmap 67, Brief van minister-president drs. R.F.M. Lubbers aan de heer Piek (Den Haag, 7 januari 1983).

Kaartenactie voor de vrijlating van de gearresteerde Chileense oppositieleider Manuel Almeyda

Het CKN organiseerde in het voorjaar van 1984 een kaartenactie om de vrijlating van Manuel Almeyda te eisen. Almeyda werd beschuldigd van opruiing tegen het regime en van het aanzetten tot versterking van de openbare orde. In kaarten aan de minister van Binnenlandse Zaken Jarpa en aan de minister van Justitie Rosende werd de onmiddellijke en onvoorwaardelijke invrijheidsstelling van Almeyda geëist. In de kaart aan de president van het hooggerechtshof Retamal werd aangedrongen op juridische stappen om de aanklacht van de regering ongedaan te maken. In de kaart aan Almeyda zelf werd solidariteit en steun betuigd.⁹⁹ In een brief aan minister Van den Broek op 15 maart 1984 werd namens het CKN verzocht er op aan te dringen bij de Chileense regering Manuel Almeyda vrij te laten en van verdere vervolging af te zien.¹⁰⁰ 29 februari 1984 werd eenzelfde brief gestuurd.¹⁰¹ Hieruit kan worden opgemaakt dat het CKN pressie zette door herhaaldelijk brieven te sturen naar de regering. In de brief wordt verder duidelijk dat op dat moment, de voorzitter van het CKN Peter Gelauff, in Chili verbleef. Na contact met de Nederlandse ambassadeur in Santiago werd duidelijk dat er nog geen stappen waren ondernomen vanuit Nederland om de vrijlating van Almeyda bij de Chileense regering te bepleiten.¹⁰² Leden van het CKN reisden dus ook af naar Chili om te onderzoeken hoe de situatie terplekke was en welke stappen de Nederlandse ambassadeur ondernam. De Nederlandse regering werd dus scherp gevolgd door het comité, hierdoor werd de regering door het CKN genoodzaakt de toestand in Chili goed te volgen.

PvdA Kamerlid Eveline Herfkens schreef een brief naar Van den Broek op 29 februari 1984, naar aanleiding van een brief die zij van het CKN had ontvangen over de vangenneming van Almeyda. In deze brief schrijft Herfkens: ‘Waarschijnlijk heeft de ambassade al stappen ondernomen, maar ben je bereid, indien dit niet het geval is, er bij de Chileense regering op aan te dringen - liefst in Europees verband - , dat Almeyda zo spoedig mogelijk wordt vrijgelaten?’¹⁰³ Op 26 maart ontving het CKN een brief namens Van den Broek

---

⁹⁹ IISG, Archief CKN, archiefmap 43, Kaartenactie voor de vrijlating van de gearresteerde Chileense oppositieleider Manuel Almeyda (z.p., maart/april 1984).

¹⁰⁰ IISG, Archief CKN, archiefmap 67, Brief aan de Minister van Buitenlandse Zaken mr. H. van den Broek. Betreft: herhaald verzoek om aan te dringen op vrijlating Manuel Almeyda, voorzitter van de Movimiento Democrático Popular (MDP) (Amsterdam, 15 maart 1984).

¹⁰¹ IISG, Archief CKN, archiefmap 67, Brief aan de minister van Buitenlandse Zaken mr. H. van den Broek (Den Haag, 29 februari 1984).

¹⁰² IISG, Archief CKN, archiefmap 67, Brief aan de Minister van Buitenlandse Zaken mr. H. van den Broek. Betreft: herhaald verzoek om aan te dringen op vrijlating Manuel Almeyda, voorzitter van de Movimiento Democrático Popular (MDP) (Amsterdam, 15 maart 1984).

¹⁰³ IISG, Archief CKN, archiefmap 67, Brief van Eveline Herfkens aan minister van Buitenlandse Zaken Mr. H. Van den Broek (Den Haag, 29 februari 1984).

waarin hij schreef dat hij af zag van een zelfstandige Nederlandse actie om de Chileense regering onder druk te zetten. De Franse regering had dit wel gedaan en daar volgde een heftige Chileense reactie op. Van den Broek schreef wel dat pogingen om in EPS-verband¹⁰⁴ tot een gezamenlijk optreden te komen, zoals Herfkens in haar brief voorstelde, onverminderd werden voortgezet.¹⁰⁵ Hier is dus mogelijk wel sprake van invloed. Kamerlid Herfkens schreef Van den Broek een brief over de vrijlating van Almeyda, waarschijnlijk omdat het CKN een kaartenactie voor zijn vrijlating organiseerde en zijn situatie onder de aandacht wist te brengen door het schrijven van brieven aan politici. Het feit dat pogingen werden gedaan om in EPS-verband tot een gezamenlijk optreden te komen kan blijken van invloed van het comité. De regering deed immers pogingen om de eisen van de kaartenactie in te willigen. Anderzijds kan ik uit mijn onderzoek niet concluderen dat het onder druk zetten van de Chileense regering in EPS-verband is gerealiseerd. De daadwerkelijke invloed van het CKN in deze zaak is dus moeilijk vast te stellen.

Tijdens een mondeling overleg van de Vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken met de regering op 6 september 1983 werd onder meer van gedachten gewisseld over de situatie in Chili. Vanuit de commissie werd de vraag gesteld of de regering bereid was een notitie te vervaardigen over de ontwikkelingen in Chili. In deze notitie van minister Van den Broek, verstuurd op 16 maart 1984, staat in de inleiding: ‘De Nederlandse belangstelling voor de gebeurtenissen in Chili alsmede het Nederlandse beleid is in belangrijke mate mede ingegeven door de voortdurende mensenrechtenschendingen in dit land’.¹⁰⁶ Hieruit kan opgemaakt worden dat de situatie in Chili zeker op de agenda stond van de Nederlandse regering.

Werkgroep Politieke Gevangenen

Binnen het Chili Komitee Nederland was er een Werkgroep Politieke Gevangenen die zich vooral bezighield met de mensenrechtenschendingen in Chili. De werkgroep streed voor vrijlating van politieke gevangenen of het bieden van hulp. De manier waarop de werkgroep aandacht probeerde te vragen voor de politieke gevangenen in Chili was vooral door het aanschrijven van politieke partijen en andere organisaties. 26 november 1986 richtte het CKN een brief aan minister Van den Broek om aandacht te vragen voor de rechtspraak en de situatie

---

¹⁰⁴ Europese Politieke Samenwerking (EPS).

¹⁰⁵ IISG, Archief CKN, archiefmap 67, Brief van mr. A.P. van Walsum namens minister van Buitenlandse Zaken Hans van den Broek, aan het Chili Komitee Nederland (Den Haag, 26 maart 1984).

¹⁰⁶ IISG, Archief CKN, archiefmap 47, Notitie aan de Voorzitter van de Vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Van de Minister van Buitenlandse Zaken. Onderwerp: Chili. Kenmerk: DWH/ZL-78364. (Den Haag, 16 maart 1984).

van de politieke gevangenen in Chili.¹⁰⁷ Op 29 december 1986 antwoordde Van den Broek dat door Nederland was aangedrongen op een openbaar en correct proces. De behandeling van politieke gevangenen bleef een onderwerp van voortdurende aandacht.¹⁰⁸ Het feit dat door Nederland was aangedrongen op een openbaar en correct proces én dat Van den Broek het comité hiervan op de hoogte bracht, toont aan dat het CKN mogelijk invloed heeft uitgeoefend.

Op 26 maart 1987 stuurde het CKN een brief aan Van den Broek. In deze brief vroeg het comité nogmaals de gerechtvaardigde eisen bij de Chileense regering te ondersteunen en aan te dringen op de mogelijkheid van terugkeer voor alle Chileense ballingen. Tevens werd verzocht alles in werk te stellen voor de vrijlating van Clodomiro Almeyda, minister van Buitenlandse Zaken onder Allende.¹⁰⁹¹¹⁰ Op 9 april 1987 ontving het CKN een brief van de minister van Buitenlandse Zaken betreffende een hongerstaking van politieke gevangenen en ballingen in Chili. In deze brief deelde de minister mede dat zijn aandacht voor de behandeling van politieke gevangenen in Chili onverminderd voortduurde en dat de Nederlandse regering zou blijven ijveren voor de vrijlating van politieke gevangenen. Daarnaast stond er in de brief dat de zaak van Clodomiro Almeyda door de ambassadeur in Santiago zorgvuldig werd gevolgd.¹¹¹ Het CKN had dus nauw contact met de Nederlandse regering, er werd over en weer gecorrespondeerd over problematische situaties met betrekking tot Chili. Van den Broek toonde belangstelling voor de zaken die het CKN aandroeg. Daarnaast hield Van den Broek het CKN op de hoogte van eventuele ontwikkelingen.

Op 3 augustus 1987 ontving het Chili Komitee Nederland een brief van Van den Broek. Het verzoek van het CKN tot het verlenen van verblijfstitels aan Chileense politieke gevangenen had zijn belangstelling. Daarnaast had van den Broek de ambassadeur in Santiago verzocht een nader onderzoek hiernaar te willen instellen. Van den Broek zou het CKN op de hoogte brengen van de resultaten van dit onderzoek.¹¹² Deze brief toont aan dat het CKN nog

---

¹⁰⁷ IISG, Archief CKN, archiefmap 47, Brief van Chili Komitee Nederland aan Minister van Buitenlandse Zaken (Amsterdam, 26 november 1986).

¹⁰⁸ IISG, Archief CKN, archiefmap 47, Brief van Minister van Buitenlandse Zaken aan Chili Komitee Nederland (Den Haag, 29 december 1986).

¹⁰⁹ IISG, Archief CKN, archiefmap 47, Brief van Jan de Kievit namens Chili Komitee Nederland aan de Minister van Buitenlandse Zaken Mr. H van den Broek. Betreft: hongerstaking van politieke gevangenen en ballingschap in Chili. (Amsterdam, 26 maart 1987).

¹¹⁰ N.B.: Clodomiro Almeyda moet niet verward worden met Manuel Almeyda uit de vorige paragraaf.

¹¹¹ IISG, Archief CKN, archiefmap 47, Brief van De Minister van Buitenlandse Zaken aan het Chili Komitee Nederland. Onderwerp: Hongerstaking van politieke gevangenen en ballingschap in Chili. (Den Haag, 9 april 1987).

¹¹² IISG, Archief CKN, archiefmap 47, Brief aan Chili Komitee Nederland van de Minister van Buitenlandse Zaken. Onderwerp: politieke gedetineerden Chili (Den Haag, 3 augustus 1987).

steeds met succes het lot van politieke gevangenen onder de aandacht wist te brengen bij de minister van Buitenlandse Zaken.

Het feit dat het comité serieus genomen werd door de Nederlandse regering blijkt tevens uit een brief die Jan de Kievid, -coördinator van het CKN-, op 21 september 1987 ontving van drs. J.N. Van Overbeeke, secretaris van de delegatie van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer. In deze brief werd het CKN uitgenodigd voor een gesprek met de delegatie die een kleine maand later een werkbezoek zou gaan brengen aan Chili. De delegatie vroeg in de brief of het CKN de delegatie wilde komen informeren over de ontwikkelingen in Chili en de visie van het CKN daarop.¹¹³ Uit deze brief blijkt dat het CKN door de regering gezien werd als een deskundige op het gebied van voorlichting over de situatie in Chili. Bij deze gelegenheid was het CKN dus in staat de regering te beïnvloeden, gezien het comité een autoriteitsfunctie had.

Deelconclusie

De manier waarop het CKN aandacht probeerde te vragen voor Chili was vooral door het aanschrijven van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, de minister-president, politieke partijen en andere organisaties. Daarnaast organiseerde het CKN manifestaties en een postkaartenactie om de Nederlandse regering onder druk te zetten. Minister van Buitenlandse Zaken Van den Broek en minister-president Lubbers reageerden op de brieven van het CKN. Daarnaast werd het CKN uitgenodigd om te informeren over de situatie in Chili. Dit toont aan dat het comité serieus werd genomen door de regering.

---

¹¹³ IISG, Archief CKN, archiefmap 67, Brief van drs. J.N. van Overbeeke, secretaris van de delegatie van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer t.a.v. de heer J. de Kievid (Den Haag, 21 september 1987).

Conclusie

In deze scriptie stond de vraag centraal: ‘In hoeverre heeft het Chili Komitee Nederland invloed uitgeoefend op het beleid van de Nederlandse regering ten opzichte van Chili onder het Pinochet regime?’ Om te beginnen zijn in het eerste hoofdstuk de politieke situatie in Chili en de Nederlandse diplomatieke betrekkingen met het land onderzocht. Uit literatuuronderzoek is gebleken dat de instabiele politieke situatie die ontstond onder Allende zorgde voor een vruchtbare bodem waarin Pinochet een succesvolle staatsgreep kon plegen. Deze staatsgreep bracht een schok teweeg in de hele wereld en veroorzaakte een golf van protesten in Nederland. Uit literatuur, waaronder rapporten van Amnesty International, is gebleken dat de mensenrechten onder Pinochet op ernstige wijze werden geschonden. De alledaagsheid van deze mensenrechtenschendingen heb ik duidelijk gemaakt aan de hand van een persoonlijk verhaal van een getuige. Hoewel de Nederlandse belangen in Chili onder Allende gevaar liepen door de nationalisatieprocessen, werd besloten de ontwikkelingshulp toch te continueren en een positieve houding aan te nemen ten opzichte van het land. Na de staatsgreep van Pinochet veranderde deze opstelling van Nederland. Het nieuwe regime werd sterk afgekeurd, de ontwikkelingshulp werd bevroren, maar opvallend genoeg werden de Nederlandse diplomatieke betrekkingen niet verstoord. De erkenning van het dictatoriale regime werd gerechtvaardigd door de humanitaire mogelijkheden die open zouden blijven. Hieruit blijkt dat de Nederlandse regering met haar diplomatieke betrekkingen een bijdrage wilde leveren aan de oplossing voor de mensenrechtenproblematiek in Chili.

In het tweede hoofdstuk heb ik onderzoek gedaan naar het Chili Komitee Nederland. Het CKN paste binnen de context van het postmaterialisme van de eind jaren zestig. Sociale bewegingen richtten zich eind jaren zestig op het uiten van solidariteit met de Derde Wereld, in plaats van op materialistische doelen zoals meer loon. Het postmaterialistische ideaal van het CKN bestond dus uit de welvaart van de bevolking in Chili. Het CKN kon op veel draagkracht rekenen, enerzijds omdat het comité nauwe banden had met een grote politieke institutie, de PvdA. Anderzijds omdat het comité in plaats van een revolutionaire doelstelling aan te nemen, een meer gematigde koers bleef varen.

Tenslotte is in het laatste hoofdstuk uit archiefonderzoek gebleken dat het CKN veelvuldig en goed contact had met Nederlandse politici. Door middel van het schrijven van brieven, het organiseren van manifestaties en een postkaartenactie probeerde het CKN de Nederlandse én Chileense regering onder druk te zetten. Binnen het Chili Komitee Nederland was er een Werkgroep Politieke Gevangenen opgericht die zich vooral bezighield met de

mensenrechtenschendingen in Chili. Binnen het comité werd er dus een focus gelegd op de aanpak van de mensenrechtenschendingen in Chili. Door middel van het aanschrijven van politici en mensenrechtenorganisaties streed het CKN voor het eindigen van de mensenrechtenschendingen. Uit briefwisselingen met onder andere Van der Stoep blijkt dat het CKN met succes het lot van politieke gevangenen onder de aandacht wist te brengen bij de minister van Buitenlandse Zaken.

Hoewel er veelvuldig en goed contact was met de Nederlandse regering, blijft het moeilijk de exacte politieke invloed van het CKN te beoordelen. Het is moeilijk om invloed op het beleid van de Nederlandse regering onomstotelijk toe te wijzen aan het Chili Komitee Nederland. Dit is het geval omdat andere factoren ook meespelen in de opstelling van het Nederlandse regeringsbeleid. Desalniettemin kon het comité met succes samenwerken met en pressie uitoefenen op vakbonden, kerken, politieke partijen en grote maatschappelijke organisaties. Volgens Hans Beerends beïnvloedde dit hele verbond het Nederlandse regeringsbeleid.¹¹⁴ Hierom kan er enigszins gesproken worden van invloed op het Nederlandse regeringsbeleid door het comité. Al met al durf ik in verband met de hoofdvraag van deze scriptie te concluderen dat het zeer waarschijnlijk is dat het beleid van de Nederlandse regering af en toe is beïnvloed door het CKN. Concreet aantoonbare invloed is er misschien niet, maar er is wel degelijk invloed geweest op de Nederlandse politiek.

Als terugkoppeling op de historiografische debatten in mijn inleiding draagt mijn antwoord op de hoofdvraag bij aan het debat over de zogenaamde mensenrechtenrevolutie uit de jaren zeventig. Met de bevindingen uit mijn onderzoek kan opgemerkt worden dat de toename in aandacht voor mensenrechten in de jaren zeventig, mede aangestuurd werd van onderop, dus vanuit sociale bewegingen zoals het Chili Komitee Nederland. Doordat pressie werd uitgeoefend op de regering, werd aandacht gevraagd voor de mensenrechtenschendingen in de Derde Wereld. In het kader van het debat tussen het realisme en het liberalisme, onderbouwt dit onderzoek dat interne factoren, bijvoorbeeld sociale bewegingen zoals het Chili Komitee Nederland, invloed kunnen uitoefenen op een regeringsbeleid.

In het door mij uitgevoerde onderzoek zijn de archieven van Buitenlandse Zaken niet geraadpleegd. Wellicht ligt daar informatie opgeslagen waarmee mijn hoofdvraag completer beantwoord kan worden. Daarnaast is het mogelijk interessant om te onderzoeken wat het Chili Komitee Nederland heeft bijgedragen aan het herstellen van de democratie in Chili en in hoeverre het comité daarin is geslaagd. Vanaf 1990 focuste het comité zich op het herstellen

---

¹¹⁴ Beerends, *Weg met Pinochet*, 127.

van de mensenrechten in Chili, voor de veroordeling van de daders van het Pinochet-regime en voor rechtvaardigheid voor de slachtoffers ervan. Tijdens het archiefonderzoek ben ik hierover materiaal tegengekomen. Gezien deze kwestie geen onderdeel was van deze scriptie heb ik dit niet meegenomen in mijn onderzoek. Desalniettemin is dit wellicht interessant voor vervolgonderzoek.

Literatuur- en bronnenlijst

Secundaire literatuur

- Allende, Salvador, *Chili op weg naar het socialisme* (Baarn 1972).
- Amnesty International, *Chili: marteling, buitenrechtelijke executies, 'verdwijningen', massale arrestaties, willekeurige moorden* (Amsterdam 1986).
- Amnesty International, *Martelen is Mensenwerk...maar de bestrijding ervan ook* (Amsterdam 1984).
- Aravena, Oscar Catalán, en Andre Gunder Frank (red.), *Chili onder Pinochet. Een Latijns-Amerikaans volk in gijzeling* (Amsterdam en Den Haag 1984).
- Beerends, Hans, *Tegen de draad in. Een beknopte geschiedenis van de (derde) wereldbeweging* (Amsterdam 2013).
- Beerends, Hans, *Weg met Pinochet. Een kwart eeuw solidariteit met Chili* (Amsterdam 1998).
- Bleich, Anet, *De stille diplomaat. Max van der Stoep 1924-2011* (Amsterdam 2018).
- Bleich, Anet, *Joop den Uyl 1919-1987: Dromer en doordouwer* (Amsterdam 2008).
- Brandsma, Margriet en Pieter Klein, *Jan Pronk. Rebel met een missie* (Utrecht 1996).
- Buechler, Steven M., 'New Social Movement Theories', *The Sociological Quarterly* 36 (1995) 3, 441-464.
- Christiaens, Kim, 'Europe at the crossroads of three worlds: alternative histories and connections of European solidarity with the Third World, 1950s-80s', *European Review of History* 25 (2017) 6, 932-954.
- Collier, Simon and William F. Sater, *A History of Chile, 1808-2002. Second Edition* (Cambridge 2004).
- Hellema, Duco, *Nederland en de jaren zeventig* (Utrecht 2012).
- Hellema, Duco, *Nederland in de wereld. Buitenlandse politiek van Nederland* (Houten 2010).
- Hellema, Duco en Toby Witte (red.), 'Onmachtig om te helpen'. *Nederlandse reacties op de socialistische dreiging*, (Amsterdam 1995).
- Inglehart, Ronald, *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics* (Princeton 1977).
- Jackson, Robert J., *Global politics in the 21st century* (New York 2013).
- Kievid, Jan de, *Brood, werk, gerechtigheid en vrijheid: Chili tussen dictatuur en democratie* (Amsterdam 1993).

- Kievid, Jan de, Pablo Eppelin Ugarte en Karin Snoep (red.), *40 jaar, 40 verhalen. Chileense vluchtelingen en solidariteit* (Amsterdam 2013).
- Kuitenbrouwer, Maarten, *De ontdekking van de Derde Wereld. Beeldvorming en beleid in Nederland, 1950-1990* (Den Haag 1994).
- Kuitenbrouwer, M. en M. Leenders (red.), *Geschiedenis van de mensenrechten. Bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering* (Hilversum 1996).
- Malcontent, P.A.M., *Op kruistocht in de Derde Wereld. De reacties van de Nederlandse regering op ernstige en stelselmatige schendingen van fundamentele mensenrechten in ontwikkelingslanden, 1973-1981* (Hilversum 1998).
- Moyn, Samuel, *The Last Utopia: Human Rights in History* (Cambridge 2010).
- Perry, Mariana, ‘‘With a Little Help from My Friends’’: The Dutch Solidarity Movement and the Chilean Struggle for Democracy’, *European Review of Latin American and Caribbean Studies*, 101 (2016), 75-96.
- Righart, Hans, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995).
- Schaepman, Kees, *Chili* (Amsterdam 1989).
- Tilly, Charles and Lesley J. Wood, *Social Movements, 1768-2012. Third Edition* (New York 2016).

Audiovisueel materiaal

Chili en de dood van Allende, Andere Tijden, uitzending 3 september 2003 (19’10’’ – 22’45’’) <https://anderetijden.nl/aflevering/498/Chili-en-de-dood-van-Allende> (18 februari 2018).

Primaire bronnen

- Archivo Chile: Documentación de Historia Político Social y Movimiento Popular contemporáneo de Chile y América Latina, ‘Pacto de la Unidad Popular’, 26 december 1969 te Santiago, http://www.archivochile.com/S_Allende_UP/doc_de_UP/SAdocup0001.pdf (17 februari 2018).
- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Archief Chili Komitee Nederland, archiefmap 1:
  - Notulen van de vergadering (z.p., 11 mei 1976).

- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Archief Chili Komitee Nederland, archiefmap 2:

- Vervolg discussie zaterdagochtend (z.p., 20 november 1982).

- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Archief Chili Komitee Nederland, archiefmap 30:

- Verklaring CKN 'Chili verdient onze steun' (z.p., 1973).

- 'Afschrift telegram aan minister-president' (z.p., 9 oktober 1973).

- Persbericht Chili Komitee Nederland (Amsterdam, 18 augustus 1975).

- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Archief Chili Komitee Nederland, archiefmap 43:

- Kaartenactie voor de vrijlating van de gearresteerde Chileense oppositieleider Manuel Almeyda (z.p., maart/april 1984).

- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Archief Chili Komitee Nederland, archiefmap 47:

- Notitie aan de Voorzitter van de Vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Van de Minister van Buitenlandse Zaken. Onderwerp: Chili. Kenmerk: DWH/ZL78364. (Den Haag, 16 maart 1984).

- Brief van Chili Komitee Nederland aan Minister van Buitenlandse Zaken (Amsterdam, 26 november 1986).

- Brief van Minister van Buitenlandse Zaken aan Chili Komitee Nederland, (Den Haag, 29 december 1986).

- Brief van Jan de Kievid namens Chili Komitee Nederland aan de Minister van Buitenlandse Zaken Mr. H van den Broek. Betreft: hongerstaking van politieke gevangenen en ballingschap in Chili (Amsterdam, 26 maart 1987).

- Brief van De Minister van Buitenlandse Zaken aan het Chili Komitee Nederland.

Onderwerp: Hongerstaking van politieke gevangenen en ballingschap in Chili (Den Haag 9 april 1987).

- Brief aan Chili Komitee Nederland van de Minister van Buitenlandse Zaken. Onderwerp: politieke gedetineerden Chili (Den Haag, 3 augustus 1987).

- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Archief Chili Komitee Nederland, archiefmap 67:

- Brief van Henk Piek namens het Chili Komitee Nederland aan minister-president drs. R. Lubbers. Betreft: IMF-lening aan Chili (Amsterdam, november 1982).

- Brief van minister-president drs. R.F.M. Lubbers aan de heer Piek (Den Haag, 7 januari 1983).

- Brief aan de Minister van Buitenlandse Zaken mr. H. van den Broek. Betreft: herhaald verzoek om aan te dringen op vrijlating Manuel Almeyda, voorzitter van de Movimiento Democrático Popular (MDP) (Amsterdam, 15 maart 1984).
  - Brief aan de minister van Buitenlandse Zaken mr. H. van den Broek (Den Haag, 29 februari 1984).
  - Brief van Eveline Herfkens aan minister van Buitenlandse Zaken Mr. H. Van den Broek (Den Haag, 29 februari 1984).
  - Brief van mr. A.P. van Walsum namens minister van Buitenlandse Zaken Hans van den Broek, aan het Chili Komitee Nederland (Den Haag, 26 maart 1984).
  - Brief van drs. J.N. van Overbeeke, secretaris van de delegatie van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer t.a.v. de heer J. de Kievid (Den Haag, 21 september 1987).
-
- *Verlag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1972-1973, 2539.*
  - *Verlag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal, 1972-1973, 2540.*